

Lietuva – saugi ir pasaulyje gerbiama valstybė: užsienio politika ir krašto saugumas

Parengta pagal kandidatės į Lietuvos Respublikos prezidentus Ingridos Šimonytės kalbą Kaune, pristatant saugios ir pasaulyje gerbiamos Lietuvos politikos kryptį.

Kaune tvyro nepasiduodančios, ryžtingos Lietuvos dvasia. Nepriklausomos tarpukario Lietuvos likimas ir kelias sprendėsi būtent Kaune. Čia padėti valstybingumo pamatai tapo pagrindu nepriklausomybės atkūrimui. Tarpukario Lietuvos sostinei teko vyti Europos sostines, bet ji per kelis dešimtmečius tapo reikšmingu mokslo, kultūros ir švietimo bastionu. Kauniečiai nepasiduoda.

Tai šį sezoną mums įrodinėja ir galingesnių varžovų nurašomas Kauno „Žalgiris“. Kauniečiai jau įrodė, kad jie kaunasi iki galo. Visa Lietuva turi išmokti šią svarbią pamoką.

Regis, turime viską, ko reikia, kad savo šalyje galėtume ilgai ir laimingai gyventi. Turime Laisvę spręsti savo Valstybės likimą. Taiką. Gražią ir saugią vietą po Saule, kurią aplenkia žemės drebėjimai ir cunamiai.

Mums pavyko susigrąžinti Nepriklausomybę, taikiomis priemonėmis nusikratyti okupacijos, atkurti valstybę nuo pat pamatų.

Turime draugų ir sąjungininkų pasaulyje. Praeitį, iš kurios galime semtis ir stiprybės, ir sunkių pamokų.

Prieš 29 metus tvirtai apsisprendėme, kad kuriame demokratišką valstybę ir, kad jos ekonominio vystymosi bei saugumo strateginė kryptis ves į Vakarus. Tai bus mūsų sugrįžimas į demokratiškus ir klestinčius valstybių šeimą. Šią kryptį teko apginti krauju.

Mes branginame tas pačias vertybes: laisvę, bendrystę, padorumą. Norime ir siekiame to paties – saugumo ir gerovės savo šeimai, artimui ir šaliai.

Vos per penkiolika metų pasiekėme įspūdingų laimėjimų:

- tapome ES, NATO, EBPO nariais – per tarptautines organizacijas, kurios paremtos vienminčių solidarumu, galime kelis kartus pastiprinti savo balsą ir žinią, kurią norime perduoti pasauliui.

- jau pirmininkavome ES, JTO saugumo tarybai ir mums puikiai pavyko susidoroti su šiais garbingais iššūkiais. Mūsų pirmininkavimo metu buvo priimami svarbūs visai ES ar net pasauliui sprendimai, kurių rengimą mokėjome koordinuoti.

Narystė stipriausiose pasaulio organizacijose leidžia mums vis tvirčiau įsitvirtinti toje erdvėje iš kurios mus išplėšė 1940–ųjų okupacija, už sugrįžimą į kurią padėjo galvas mūsų partizanai. Padarėme ištis labai daug pažangos įvairiose srityse, kurią lėmė mūsų noras priklausyti šiems prestižiniams junginiams. Kiekviena politinė, kultūrinė, verslo gija, siejanti mus su Vakarų pasauliu, kasdien mus stiprina per jas ateinančiu bendru vertybių krauju.

Galime pasvajoti, kur šiandien būtume buvę, jeigu Lietuvos laisvės nebūtų sutrypęs okupanto batas. Bet reikia ne svajoti, reikia veikti. Kad būtume ten, kur visados buvome nusipelnę būti.

Nesustokime.

Šalies kūrybos, jos saugumo stiprinimo darbas vyksta kasdien. Kai manęs paklausia, koks šiandien yra mūsų interesas, ko mes turime siekti, kad dabartiniame, kupiname prieštary ir naujų iššūkių pasaulyje, jaustumėmės saugūs, aš sakau, kad mes privalome dėti visas pastangas, jog po Antrojo pasaulinio karo įsigalėjęs taisyklėmis paremtas pasaulis ir toliau išliktų mūsų kasdienine aplinka. Tos taisyklės, kuriose nėra vietos sienų perbraižymui, kišimuisi į kitų valstybių politiką, kur sudarytos sutartys turi būti vykdomos ir jų turi būti laikomasi. Šios taisyklės numezga papildomą saugumo tinklą mažoms šalims.

Kartais mums sako (ir mes kartojam tai sau) – būkit pragmatiški, ieškokit naudos, nes juk visi taip daro. Žiū, didžiosios valstybės tariasi tarpusavyje net ir tada, kai nesutampa vertybės, kartais net tas vertybes išduodamos dėl trumpalaikės naudos siekio. Didžiųjų privilegija yra bandyti taip elgtis, nes jos turi derybinę galią. Mes savo derybinę galią geriausiai stipriname pagarsindami savo balsą per tarptautines organizacijas, kurioms daug sunkiau primesti kito derybininko valią, priversti atsisakyti principų. Todėl vertybinis pasirinkimas mums itin svarbus, net jeigu kartais kažkas realiame gyvenime elgiasi kitaip.

Negalime rizikuoti, kad vieną gražią dieną, savo pragmatizme sulauksime sąrašo sąlygų, kurios mums kainuos iš pradžių gal mažučiuoką, bet gabalėlį mūsų Laisvės. Gal leisti kažkam kažkaip laisvai važinėti, gal nedaryti kažkokių sprendimų, sujungiančių mūsų vamzdžius ir tinklus su europine erdve, gal dar kažką padaryti mainais už galimybę eksportuoti šiek tiek sviesto. Todėl turime deklaruoti aiškiai – mūsų vertybės yra mums svarbiausios, jos yra mūsų laisvės ir savigarbos pamatas. O svarbiausioji jų yra mūsų Nepriklausomybė, mūsų buvimas laisva, europietiška šalimi.

Vokietija ar Prancūzija? Šiaurės ar Vidurio Europos šalys? Neturime prabangos rinktis, šokinėti ieškodami vienadienės naudos ar vadovaudamiesi pavieniais interesais. Turime būti solidarūs ir vienijantys partneriai, kurie veikia savo labai padėdami kitiems.

Ką turime daryti? Turime toliau kurti saugią erdvę Lietuvoje ir aplink Lietuvą.

Pirmiausia, turime toliau stiprinti savo gynybą. Nacionalinis susitarimas dėl gynybos yra geras pagrindas tolesnei veiklai, vertingas jau vien tuo, kad įrodo, jog galime susitarti. Tegul šitą susitarimą, o ir suvokimą, jog tai gyvybiškai būtina, inspiravo niekingi Rusijos veiksmai okupuojant kaimyninės šalies teritoriją, svarbu, kad šįkart pamoką išmokome ne iš savo klaidos.

Turime padaryti viską, kad 1940-ųjų nesipriešinimo ir pasimetimo scenarijus niekada nepasikartotų. Tai, kad tradicinės karinės grėsmės niekur nedingo liudija ir aplink mus vykstantys procesai. Šiandien prie rytinių NATO sienų ir Rusijos vakarų regionuose vienam NATO kariui tenka dešimt Rusijos karių, Kaliningrado srityje dislokuojamos „Iskander“ raketos, galinčios nešti branduolinį užtaisą ir pasiekti pusę Europos sostinių. Rusija turi pakankamai pajėgumų bet kada pradėti puolimą per sienos liniją su rytinėmis NATO valstybėmis: Baltijos šalimis ir Lenkija.

Šiandien Lietuva stiprina savo gynybinius pajėgumus – modernizuoja ginkluotę, atstatė privalomąją karinę tarnybą, sukūrė greitojo reagavimo pajėgas, nuosekliai įgyvendina tarptautinius įsipareigojimus didindama gynybos finansavimą, kuris jau viršijo 2 proc. BVP. Tai, kad Lietuvos investicijos į gynybą atsiperka ir yra matomos rodo ir amerikiečių siūlymas steigti bendrą divizijos lygio vadavietę, kuri valdytų ir vadovautų bendriems mūsų ir partnerių veiksams.

Nors mūsų saugumo garantas yra NATO, tačiau būtina turėti nacionalinius gynybos pajėgumus, kurie leistų intervencijos atveju priešintis, kol atvyks sąjungininkų pagalba. Pagal Lietuvos gynybos planus agresijos atveju valstybę gintų tam parengta kariuomenė, ją papildytų aktyviojo ir parengtojo rezervų kariai, taip pat prisidėtų dalis vidaus tarnybos pareigūnų. Nuolatinė privalomoji karo tarnyba, t.y. šauktinių kariuomenė, ne tik leidžia papildyti profesionalų kariuomenės gretas, aktyvų ir parengtą rezervus, bet ir ugdo patriotizmą, jaunimo atsakomybę už savo valstybę.

Tačiau teritorinės gynybos koncepcija reikalauja platesnio visuomenės įsitraukimo. Turime ieškoti priemonių, kuriomis kiekvienas, norintis prisidėti prie šalies gynybos, turėtų galimybę tai padaryti. Ir ne tik ginklu, bet ir savo žiniomis ar gebėjimais. Stiprinkime Šaulių sąjungą, kurkime visuomenės atsparumo išorinėms grėsmėms ramstį, valios priešintis įrodymą ir teritorinės gynybos stuburą. Didinkime visų šalies regionų, tautinių mažumų atstovų pasitikėjimą institucijomis ir Lietuvos karinėmis pajėgomis.

Antra, turime stiprinti Lietuvos atsparumą įvairioms įtakoms, kurios ateina ne per tiesioginį karinį kanalą. Tai ir kibernetinė sauga, energetinė nepriklausomybė, infrastruktūros integracija su Vakarais, o ypač svarbus imuniteto informacinei-kultūrinei įtakai stiprinimas, neskaidrių verslo schemų ir kitų kleptokratinio režimo eksporto „produktų“ ribojimas.

Sausio 13-osios nuosprendžio paskelbimas darsk priminė, kad lig šiol už savo laisvę kovojame informaciniame lauke. Nepriklausomybės, jos gynėjų išniekinimas vyko per rusiškosios žiniasklaidos priemones, kuriomis vis dar maitinami ir mūsų piliečiai. Valstybės, tokios kaip Rusija, turi didelius ir sofistikuotus kibernetinius puolamuosius pajėgumus bei puikiai naudoja informacines atakas. Naudojamosi ir mūsų susiskaldymu, mūsų nepasitikėjimu vieni kitais. Ir nors bendrame kontekste Lietuva atspari šioms grėsmėms, jos niekur nedingsta, ypač žinant, kad naujienos gali būti įtrauktos ir paskleidžiamos ir per lietuviškus informacijos kanalus.

Mums taip pat dar reikia išmokti rasti balansą tarp ekonominės naudos ir nacionalinio saugumo užsienio investicijų srityje – turėti aiškesnį supratimą ir diskusiją, kurios nacionalinio saugumo rizikos su užsienio investuotojais gali būti suvaldytos, o kurios tikrai ne.

Bendrai – vis didesnis aukštųjų technologijų vaidmuo įrodo, kad atsparumas skaitmeninėms grėsmėms turi būti integruotas kibernetinio saugumo elementas ir nacionalinėse, ir kitose sistemose.

Lietuvoje įkurtas nacionalinis kibernetinio saugumo centras, ji yra įsivardinusi savo kritines infrastruktūras, jų apsaugos mechanizmus, stiprinami pajėgumai atpažinti ir kovoti su propaganda yra teisingi žingsniai, tačiau akivaizdu, kad reikia padaryti daug daugiau ir geriausia – bendromis pajėgomis su kitomis šalimis.

Ir galiausia trečia. Viena pagrindinių priežasčių, dėl kurios viena partijų nesutiko pasirašyti partijų susitarimo buvo teiginys, kad per menkai dėmesio skiriame kitoms mūsų gyvenimo sritims. Kitoms, kurios nemažiau svarbios mūsų gynybai, nei ginkluotė ir karių parengimas, nes lemia, kaip jaučiamės mes visi savo valstybėje. Bet šį klausimą reikia spręsti ne neigiant būtinybę pasirašyti susitarimą dėl gynybos stiprinimo, o būtent turint valios spręsti tai, kas lemia, jog negalime skirti pakankamai dėmesio švietimui, sveikatos ar socialinei apsaugai – mūsų ekonominiam modeliui ir mūsų supratimui apie jį.

Žema pridėtinė vertė, kurios sukuriame daugiausiai, spaudžia siekti išlaikyti žemą atlyginimų ir energijos išteklių kainų lygį, nes tai yra tam tikras gyvybingumo klausimas. Energijos išteklių kainų klausimas kitoj šviesoje atskleidžia kartais girdimas iniciatyvas dėl Astravo elektros pirkimo, kuriam galbūt neva net nereikėtų priešintis, nes tai mums neva naudinga.

Aš pasakysiu, kas mums yra naudinga – mums naudinga yra bėgti visomis keturiomis iš ten, kur dabar esame. Bėgti į vidutinę ir aukštą pridėtinę vertę. Nebus lengva. Nes tam reikia ir kitokio švietimo, ir inovacijų ir investicijų į naujoves, kurių taip vengia žmonės, kuriems vis dar paprasčiau turėti tris pigius darbuotojus su kastuvais nei investuoti į ekskavatorių.

Lietuva negali būti pigios darbo jėgos ir paprasčiausių paslaugų teikimo valstybe, kurios išvykstančią pigią darbo jėgą keičia pigi darbo jėga iš trečiųjų šalių. Turime kurti didesnę vertę ir už ją gauti pajamas. Mūsų nuostabūs startuoliai, lazerių pramonė, aukštų technologijų gamintojai yra gera pradžia, bet to negana – tai turi tapti mūsų tapatybės dalimi. Stipriausias mūsų argumentas prieš pasitikėjimą valstybe bandančią pakirsti propagandą – piliečių ekonominė gerovė ir aiškiai matomos galimybės gyventi geriau.

Kaip kursime saugią aplinką aplink Lietuvą?

Kai kas po Berlyno sienos griūties skelbė istorijos pabaigą ir visuotinę vakarietiško gyvenimo būdo pergalę. Atėjo visai kiti dalykai: atėjo netikėjimas, jog vaikai gyvens būtinai geriau už savo tėvus, atėjo kai kuriuos bauginantis kintantis visuomenės paveikslas, atėjo socialiniai tinklai, visiems laikams pakeitę būdus, kaip žmonės pasiekia informacija, net jeigu ji yra pramanyta. Atėjo laikas, kai informacija teka nesustabdomai, o šiandienos ryto įvykiai pasenę dar nesulaukus vakaro. Turime reaguoti į naują realybę, kuri yra kitokia nei atrodė, kad bus prieš keliasdešimt metų. Turime išmokti veikti joje.

Nesame saugumo klientai – esame rūpestingi dalyviai ir galime prisidėti skatinant visas NATO šalis skirti pakankamai dėmesio savo ir mūsų visų apsaugai. Geopolitinė realybė reikalauja NATO greitesnių ir gilesnių reformų, sustiprinto sąjungininkų buvimo visame rytiniame flange. NATO privalo turėti pastiprinimo strategiją, ypač kovodama su karinės izoliacijos (A2/AD) priemonėmis Suvalkų koridoriuje. Taip pat reikia nuolat atnaujinamų detalių gynybos planų Baltijos šalims ir Lenkijai, greičiau priimamų sprendimų Aljanse ir NATO vadaviečių išdėstymo reformos, skiriant daugiau dėmesio NATO rytiniam flangui.

Viena opiausių Lietuvos ir viso Baltijos regiono saugumo spragų – regioninė oro gynyba. Tam būtini konkretūs sprendimai dėl oro gynybos tiek NATO rėmuose, tiek dvišaliu pagrindu su JAV. Kilus grėsmėms NATO oro policijos misija turi tapti sudėtine oro gynybos dalimi. Oro gynyba užtikrintų, kad Baltijos šalis prireikus pasiektų sąjungininkų pagalbą. Galime pasidžiaugti, kad Lenkija rimtai svarsto prisidėti prie mūsų gynybos perkamomis „Patriot“ oro gynybos sistemomis.

Taip pat labai svarbu panaikinti kliūtis kariniam mobilumui, kad sąjungininkų pastiprinimas Lietuvą ir kitas ES šalis galėtų pasiekti greičiau. Aljanso šalys jau įsipareigojusios pagal sutartą NATO bei ES standartą supaprastinti ir greitinti karinių pajėgų judėjimo procedūras. Iki 2019 m. pabaigos leidimai kariniams daliniams kirsti valstybių sienas bus išduodami per 5 dienas ir siekiama dar labiau pagreitinti jų išdavimą ateityje. Lietuva šioje srityje yra lyderė – diplomatinius leidimus išduoda greičiausiai Europoje – per 24 val. Bendradarbiaujant su ES yra sutarta gerinti kelių, geležinkelių ir kitą civilinę infrastruktūrą, ją pritaikant kariniams poreikiams.

Būtent karinis mobilumas („karinio Šengeno“ idėja) yra ta sritis, kur Lietuva galėtų remti gilesnę ES valstybių narių integraciją. Šis projektas papildytų NATO, nuošalyje paliekant transatlantinei vienybei iššūkiu virstančias utopijas, susijusias su Europos kariuomenės kūrimu.

Nors transatlantinis ryšys yra mūsų saugumo pamatas, tačiau akivaizdu, kad artimiausiu laikotarpiu praktinis šio pamato tvirtumas labai priklausys nuo to, kaip ES seksis atrasti įkvėpimą savo naujai tapatybei ir kiek mums visiems pakaks išminties nekurti konfliktų tarp ES ir JAV.

ES privalo išsaugota pamatinę savo vertybę – vienminčių solidarumą. Diskusijos nėra ir nebus lengvos, daug idėjų bus kvestionuojamos ir ginčijamos, tačiau turime užkirsti kelią radikaliam euroskepticizmui, kurio pasekmė bus tik mažiau Europos ten, kur ji gyvybiškai būtina. Nesu nei Tautų Europos nei eurofederalizmo rėmėja, Pirmasis kelias kelia grėsmę, kad galiausiai bendrumo, o ir saugumo bus mažiau nei šiandien. Antrasis kelias akivaizdžiai nėra tai, ką šiandien norėtų matyti ES piliečių dauguma ir tą liudija beveik įvykęs, bet susidūrus su faktu užstrigęs Brexit.

Lietuva privalo perjungti savo matymą iš „gauti“ į „IR duoti“, taip kaip atsitiko saugumo klausimu. Turime girdėti ne tik sau aktualius klausimus, bet suprasti, kad mūsų vienminčiai taipogi turi svarbių problemų, kurias sprendžiant tikisi ir mūsų prisidėjimo.

Lietuvos saugumui itin svarbi JAV lyderystė, tačiau svarbu laikytis ir vienminčių solidarumo ES, kadangi tikimės solidarumo iš kitų sprendžiant mums aktualius klausimus. Kai kurios prieštaros (labiau dvišalės NATO kontekste) gali virsti netgi nauda Lietuvai (didesni ištekliai NATO), ypač kai tai sutampa su Lietuvos vertybėmis (įsipareigojimų laikymasis). Tačiau reikia vengti oportunisto prieštarose, bandant „draugauti su kuo trumpu laikotarpiu naudingiau“ (Jeruzalė, Golanas).

Turime matyti kylančias pasaulio galias, tačiau jas vertinti blaiviai. Kinijos plėtra į Vakarų ekonomikas nėra be rizikos. Ji neparemta dvišaliu paritetu, kai abi pusės turi tas pačias galimybes, ji vienos pusės nauda. Žvalgybiniai pajėgumai versle, intelektinės nuosavybės problemos, žmogaus teisių pažeidimai turi būti matomi ir vertinami atitinkamai, jeigu esame visų pirma vertybėmis besivadovaujanti valstybė. Tad efektyviausia diskusija mums yra ne pavieniui bandyti ką nors iš Kinijos gero nugriebt sau, o veikti per ES, principų lygmenyje.

Galčiausiai – mūsų kaimynai. Tie iš jų, kurie kartu su mumis yra ES ir NATO, yra mūsų broliai, vienminčiai, nors kartais daro klaidas. Turime matyti ir atvirai vertinti tai, kas neatitinka mūsų vertybių, tačiau turime kartu siekti veikti ten, kur matome grėsmes ir iššūkius vienodai. Turime realias galimybes kartu dirbti dėl mums broliškų šalių, tokių kaip Ukraina sėkmės transformuojantis ir integruojantis į transatlantines struktūras ir tai bus pats geriausias būdas paskatinti demokratiškus pokyčius šalyse, kurios šiandien yra nuklydusios menamo trečio kelio paieškose. Čia galime būti ir pavyzdys, ir katalizatorius, kuris nenuilsdamas aiškina Vakarų bendruomenei, kaip svarbu neužsidaryti, neapsiriboti, o siekti, kad liberalios demokratijos vertybės sklįstų po pasaulį nepaisant visų priešpriešos vėjų.

Ir pabaigai, apie Rusiją. Sputnikas ir Regnumas yra teisūs – aš tikrai tokia pati neparanki jiems ir jų maitintojams, kaip ir dabartinė mūsų Prezidentė. Nes dabartinis Rusijos režimas yra visa tai, dėl kosonyksta net didžios dvasios tautos – korupcija, nepotizmas, nesirūpinimas savo žmonėmis, imperinės ambicijos, silpni ir korumpuoti teismai, neegzistuojanti nuosavybės apsauga. Bet aš tikiu, kad vieną dieną tai pasikeis. Taip, kaip įvyko stebuklas mums, jis įvyks ir Rusijos žmonėms, gerais santykiais su kuriais mes turbūt esame labiausiai suinteresuoti. Tik turime veikti visi: ne tik mes, bet ir tarptautinė bendruomenė. Mažiausia, ką galime padaryti mes – parodyti savo sėkmę. Kuri visada yra pozityvios kaitos laidas.

Kurkime savo sėkmę, prisidėkime prie kitų sėkmės ir niekada, niekada nepasiduokime.